

Θεσσαλονίκη, Μέρες του 1969 μ.Χ.

Μανόλης Αναγνωστάκης

Π
Ρ
Ο
Τ
Α
Σ
Η

Δ
Ι
Δ
Α
Σ
Κ
Α
Λ
Ι
Α
Σ

Επιμέλεια: Σπύρος Αντωνέλλος
Ε.Μ.Ε.

Γ' Λυκείου

Θεσσαλονίκη, 1960

Μανόλης Αναγνωστάκης: Θεσσαλονίκη, Μέρης του 1969 μ.Χ.

Στην οδό Αιγύπτου -πρώτη πάροδος δεξιά!
Τώρα υψώνεται το μέγαρο της Τράπεζας Συναλλαγών
Τουριστικά γραφεία και πρακτορεία μεταναστεύσεως.
Και τα παιδάκια δεν μπορούνε πια να παίξουνε από
τα τόσα τροχοφόρα που περνούνε.

Άλλωστε τα παιδιά μεγάλωσαν, ο καιρός εκείνος πέρασε που ξέρατε
Τώρα πια δε γελούν, δεν ψιθυρίζουν μυστικά, δεν εμπιστεύονται,
Όσα επιζήσαν, εννοείται, γιατί ήρθανε βαριές αρρώστιες από τότε.
Πλημμύρες, καταποντισμοί, σεισμοί, θωρακισμένοι στρατιώτες,
Θυμούνται τα λόγια του πατέρα: εσύ θα γνωρίσεις καλύτερες μέρες.
Δεν έχει σημασία τελικά αν δεν τις γνώρισαν, λένε το μάθημα
οι ίδιοι στα παιδιά τους
ελπίζοντας πάντοτε πως κάποτε θα σταματήσει η αλυσίδα.
Ίσως στα παιδιά των παιδιών τους ή στα παιδιά των παιδιών
των παιδιών τους.

Προς το παρόν, στον παλιό δρόμο που λέγαμε, υψώνεται
η Τράπεζα Συναλλαγών
- εγώ συναλλάσσομαι, εσύ συναλλάσσεσαι αυτός συναλλάσσεται-
Τουριστικά γραφεία και πρακτορεία μεταναστεύσεως
-εμείς μεταναστεύουμε, εσείς μεταναστεύετε, αυτοί μεταναστεύουν-.
Όπου και να ταξιδέψω η Ελλάδα με πληγώνει, έλεγε κι ο Ποιητής
Η Ελλάδα με τα ωραία νησιά, τα ωραία γραφεία,
τις ωραίες εκκλησιές

Η Ελλάς των Ελλήνων.

Το ποίημα περιλαμβάνεται στη συλλογή *Ο Στόχος* (1970). Είναι η τελευταία συλλογή του Μανόλη Αναγνωστάκη και αποτελείται από πολιτικώς τολμηρά ποιήματα, με στόχο την ανάληψη αντιστασιακής δράσης και την ενεργοποίηση, αφύπνιση του λαού στη διάρκεια της στρατιωτικής δικτατορίας του 1967.

Πρωτοδημοσιεύτηκε στα *Δεκαοχτώ Κείμενα*, που αποτέλεσαν την πρώτη πράξη αντίστασης των πνευματικών ανθρώπων κατά της δικτατορίας.

Ο τίτλος του ποιήματος παραπέμπει στον Κ.Π. Καβάφη, ο οποίος χρησιμοποιεί το *Μέρες* και κάποια χρονολογία σε πέντε ποιήματα του: *Μέρες του 1903*. *Μέρες του 1896*. *Μέρες του 1901*. *Μέρες του 1909*, και, *Μέρες του 1908*.

Σύμφωνα με τον **Δ. Μαρωνίτη** η χρησιμοποίηση του Καβαφικού αυτού τίτλου πέρα από το γεγονός ότι δείχνει πως και στις δύο περιπτώσεις πρόκειται για ημερολογιακού τύπου εγγραφές, αποτελεί και μια ειρωνική αντίθεση του πολιτικού ποιήματος του Αναγνωστάκη με τα ερωτικά του Καβάφη, υποβάλλοντας ότι οι *Μέρες* του Αναγνωστάκη δεν μπορούν να έχουν και δεν έχουν καμιά ερωτική, ηδονική χροιά.

Η τοπική ένδειξη «Θεσσαλονίκη», επίσης, παραπέμπει στον Καβάφη (Μύρης, Αλεξάνδρεια του 340 μ.Χ.). Όμως είναι και ο τόπος όπου γεννήθηκε και έζησε για πολλά χρόνια ο Αναγνωστάκης.

**Θεσσαλονίκη,
Μέρες του
1969 μ.Χ.**

Η αρχή του ποιήματος

«Στην οδό Αιγύπτου - πρώτη πάροδος δεξιά». Η οδός Αιγύπτου υπάρχει σε άλλα δύο ποιήματα του Αναγνωστάκη. Στο ποίημα *Ο πόλεμος* από τη συλλογή «Εποχές», γραμμένη στα 1941-1944, διαβάζουμε:

*Στην οδό Αιγύπτου (πρώτη πάροδος δεξιά)
τα κορίτσια κοκαλιασμένα περιμένανε απ' ώρα τον
Ισπανό με τα τσιγαρόχαρτα..»*

Επίσης, στο ποίημα *Όταν αποχαιρέτησα...* από τη συλλογή «Η συνέχεια 2», διαβάζουμε τους στίχους:

*«Πώς να εξηγήσω πιο απλά τι ήταν ο Ηλίας
Η Κλαίρη. ο Ραούλ, η οδός Αιγύπτου...»*

Αυτή η επίμονη αναφορά στη συγκεκριμένη οδό σημαίνει πως υπήρξε κάτι ιδιαίτερο για τον ποιητή. Πιθανόν εκεί να έζησε τα παιδικά του χρόνια. Οπωσδήποτε είναι χώρος πολύ οικείος, από τον οποίο έχει πολλές αναμνήσεις, αλλά και χώρος γνωστός στο «τώρα», το 1969 που γράφεται το ποίημα.

Θεσσαλονίκη, **Οδός Αιγύπτου** 1950 και σήμερα

**Ανάλυση του ποιήματος
μέσα από την
αναπαράσταση του χρόνου**

Το παρελθόν, στο οποίο έμμεσα αναφέρεται ο αφηγητής, σχετίζεται με τη μετακατοχική περίοδο και τα παιδικά ή εφηβικά του χρόνια. **Φανταζόμαστε:**

- Τα παιδιά να παίζουν στους δρόμους.
- Μικρές μονοκατοικίες της γειτονιάς.
- Τα παιδιά μπορούσαν να γελάσουν, να ψιθυρίσουν μυστικά, να εμπιστευτούν.
- Μεγάλωναν με τα αισιόδοξα λόγια του πατέρα και την ελπίδα ότι θα γνωρίσουν καλύτερες μέρες.

Προσέξτε! Τον τοπικό προσδιορισμό ακολουθεί στον δεύτερο στίχο ένας χρονικός: **«Τώρα»**. Το ίδιο επίρρημα θα επαναληφθεί λίγο πιο κάτω: **«Τώρα πια δεν γελούν...»**.

Στο τέλος του ποιήματος θα χρησιμοποιηθεί μια συνώνυμη φράση: **«Προς το παρόν»**.

Ο χρόνος λοιπόν του ποιήματος είναι το «τώρα», το «παρόν», το **1969**, όπως δηλώνει και ο τίτλος.

Θεσσαλονίκη 1960

Όμως το ποίημα δεν κινείται μόνο στο παρόν. Ξεκινά απ' αυτό αλλά με την τεχνική του **flash-back**, με αναδρομές, μας μεταφέρει στο παρελθόν.

Ωστόσο, υπάρχει μια **διαρκής εναλλαγή** ανάμεσα στο παρόν και στο παρελθόν. Μετά το «**τώρα**» του δεύτερου στίχου ακολουθεί στον τέταρτο η φράση «**και τα παιδάκια δεν μπορούνε πια...**».

Ο ίδιος σχεδόν στίχος, όπως και λίγο πριν «η οδός Αιγύπτου», βρίσκεται και σε άλλο ποίημα του Αναγνωστάκη. Στη συλλογή Εποχές 2 στο ποίημα «**VI**», διαβάζουμε:

***Και τα παιδάκια δεν μπορούνε πια να παίζουνε
χωρίς κανένα κίνδυνο από τα τόσα
κάρα που περνούνε.***

Ο Δ. Μαρωνίτης ονομάζει αυτή τη μέθοδο «**διακειμενικές αυτοαναφορές**».

Παρόμοια δήλωση θα γίνει λίγο πιο κάτω: **«Τώρα πια δε γελούν, δεν ψιθυρίζουν μυστικά, δεν εμπιστεύονται»**. Αυτό το **«πια»** μας κάνει αμέσως να σκεφτούμε, έστω κι αν δεν δηλώνεται, πως κάποτε μπορούσαν να παίξουν, να γελούν, να ψιθυρίζουν μυστικά, να εμπιστεύονται.

Το παρελθόν δεν είναι μόνο υπονοούμενο. Υπάρχουν και πιο **σαφείς δηλώσεις** του. Αυτές είναι:

- «Ο καιρός εκείνος πέρασε που ξέρατε»,
- «ήρθανε βαριές αρρώστιες από τότε»,
- «θυμούνται τα λόγια του πατέρα».

Συμβολή των οδών Τσιμισκή και Παύλου Μελά, γύρω στα 1960
Crossroads of Tsimiski and Pavlou Mela streets, about 1960

SALONICA

2528-3

**Ας προσδιορίσουμε χρονικά αυτό το παρελθόν.
Σε ποια εποχή αναφέρεται ο αφηγητής;**

Ξεκινώντας από το τώρα, το οποίο είναι σαφώς προσδιορισμένο (1969), έχοντας υπόψη ότι τα παιδιά (εκείνα που έπαιζαν, γελούσαν κ.λπ.) μεγάλωσαν, συμπεραίνουμε ότι πρόκειται για τα ίδια παιδιά και μάλιστα «όσα επιζήσαν» που θυμούνται τα λόγια του πατέρα και επομένως το παρελθόν, στο οποίο αναφέρεται ο Αναγνωστάκης, δεν ξεπερνά τη μια γενιά, δηλαδή τα 20-30 χρόνια.

Βρισκόμαστε στη δραματική δεκαετία 1940-1950 τη γεμάτη από γεγονότα που σημάδεψαν ανεξίτηλα την Ελλάδα: Πόλεμος. Κατοχή, Αντίσταση. Εμφύλιος.

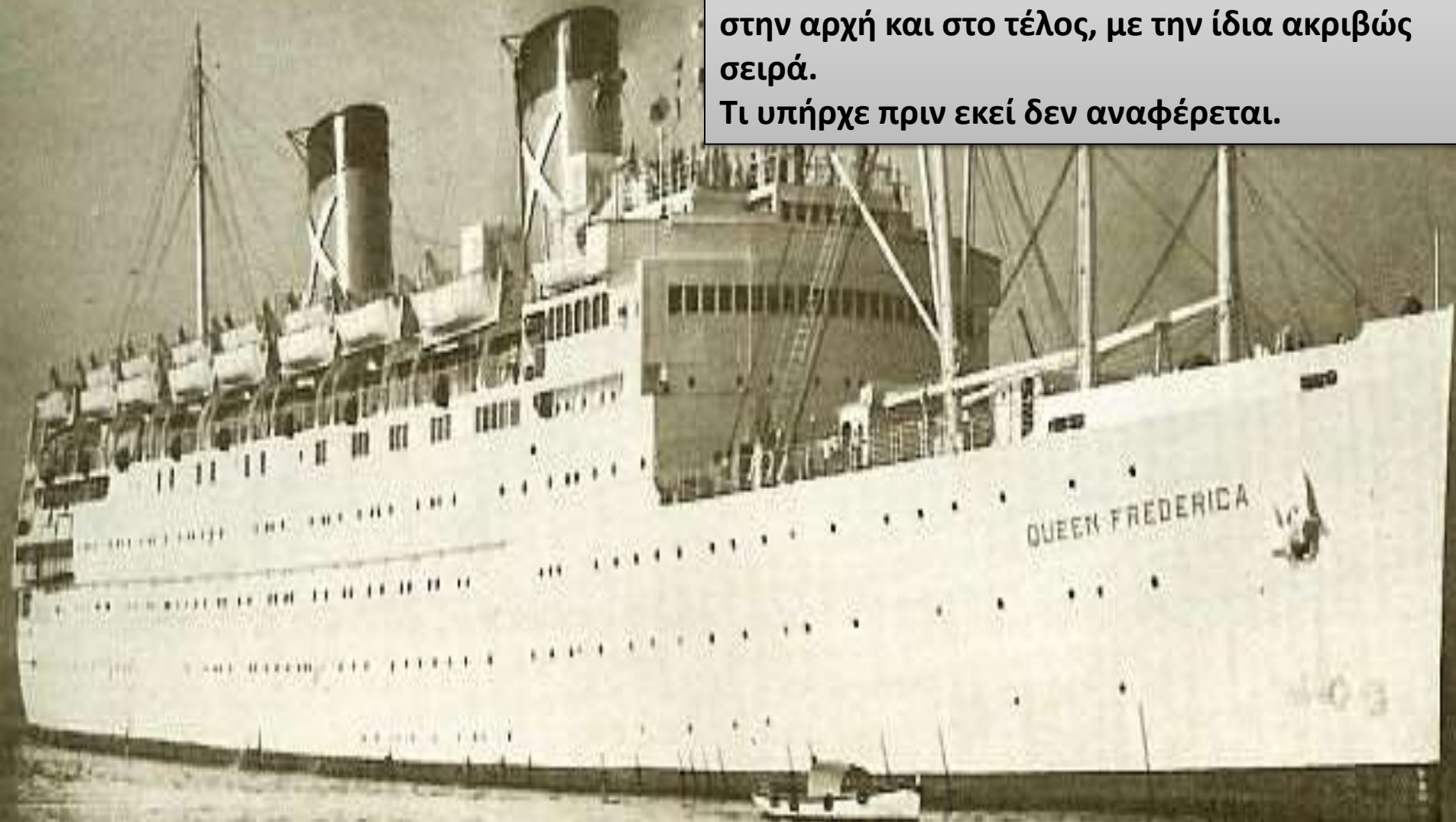

Τους χρονικούς προσδιορισμούς και μετατοπίσεις του ποιήματος (παρόν - παρελθόν - παρόν αλλά και μια υποδήλωση μέλλοντος, «ελπίζοντας πως κάποτε θα σταματήσει η αλυσίδα»), παρακολουθούν οι **περιγραφές του χώρου και οι τοπικοί προσδιορισμοί.**

Για το **τώρα** η αναφορά είναι πολύ σαφής: Στην οδό Αιγύπτου υπάρχει **τώρα** η Τράπεζα Συναλλαγών, τουριστικά γραφεία και πρακτορεία μεταναστεύσεως, στοιχεία που αναφέρονται δύο φορές μέσα στο ποίημα, στην αρχή και στο τέλος, με την ίδια ακριβώς σειρά.

Τι υπήρχε πριν εκεί δεν αναφέρεται.

Πώς παρουσιάζονται τα παιδιά στο ποίημα;

Η αναφορά στα παιδιά, που ανάμεσα τους πολύ πιθανόν υπήρξε και ο Αναγνωστάκης, αφού μας περιγράφει έναν οικείο χώρο, αποτελεί χαρακτηριστικό στοιχείο της ποίησής του **που είναι οι φίλοι** οι οποίοι εμφανίζονται στο έργο του και που «άλλοτε σημαίνουν τους ομοϊδεάτες και συναγωνιστές του, αυτούς που κοινοί αγώνες και προβλήματα τους έδεσαν και τους ένωσαν, όταν μια ανάσα χώριζε τη ζωή από το θάνατο κι άλλοτε πάλι η ποίησή του γίνεται πλατύτερη και αγκαλιάζει όλους τους ανθρώπους».

(Δ. Καραμβλής)

A man in a dark suit and hat stands on a cracked, stone-paved ground, holding a single red balloon. To his left is a playground structure with a slide and a ladder. The sky is filled with dark, heavy clouds, and a small white dog sits on the ground near the man's feet. The overall atmosphere is somber and nostalgic.

Όμως η ύπαρξη πυκνής τροχαίας κίνησης δεν είναι ο μόνος λόγος που δεν παίζουν πια τα παιδιά. Τα παιδιά εκείνα μεγάλωσαν και δε γελούν πια (όπως τότε), δεν ψιθυρίζουν μυστικά, δεν εμπιστεύονται (όπως τότε). Ένα συναίσθημα μελαγχολίας και καχυποψίας χαρακτηρίζει τώρα τους ανθρώπους που κάποτε έπαιζαν ξέγνοιαστα και γελούσαν. Ο λόγος δεν είναι βέβαια μόνο η ωριμότητα της ηλικίας.

Γιατί;

Ποιητικές συνδηλώσεις του περιβάλλοντος των παιδιών του 1969:

- βαριές αρρώστιες
  - πλημμύρες,
  - καταποντισμοί,
  - σεισμοί,
- θωρακισμένοι στρατιώτες

εξηγήστε

Ανάμεσα στην παιδική τους ηλικία και στην ωριμότητα έχουν μεσολαβήσει συνταραχτικά γεγονότα. Κάποια από εκείνα τα ξέγνοιαστα παιδάκια έχουν πεθάνει («όσα επιζήσαν», λέει ο ποιητής), γιατί στο μεταξύ ήρθανε «πλημμύρες, καταποντισμοί, σεισμοί, θωρακισμένοι στρατιώτες».

Η ποιητική έκφραση παραπέμπει άμεσα στην εκκλησιαστική δέηση από την ακολουθία του Εσπερινού, όταν ζητάμε από το Θεό να μας προφυλάξει «από λιμού, λοιμού, σεισμού, καταποντισμού, πυρός, μαχαίρας, μύρτου, χαλάζης, επιδρομής αλλοφύλων, εμφυλίου πολέμου και αιφνιδίου θανάτου».

Πού αναφέρεται ο αφηγητής;

Δικτατορία: 1967-1973

Απρίλης 1967...

Ο μοιραίος εκείνος Απρίλης. Και τα συμπαρομαρτούντα: τανκ, βασιλιάς, Αμερικάνοι, στρατηγοί, κυβέρνηση της Δεξιάς, Φρειδερίκη.

Στις 2 τα ξημερώματα της 21ης Απριλίου ο συνταγματάρχης Ι. Λαδάς εξαπέλυσε την ΕΣΑ, που συνέλαβε το σύνολο της πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας της χώρας. Ταυτόχρονα, ο διοικητής του Κέντρου Τεθωρακισμένων, ταξίαρχος Στ. Παττακός, έβγαλε τα τεθωρακισμένα και κατέλαβε όλα τα στρατηγικά σημεία της πρωτεύουσας, εφαρμόζοντας το σχέδιο «Προμηθεύς».

Ήταν η αρχή...

Η ισπανική λέξη **junta** (προφ. “χούντα” > στα ελλ. **“χούντα”**) σημαίνει “ένωση-σύνδεσμος”. Κατά το Oxford English Dictionary ο ισπανικός όρος καθιερώθηκε τον 19ο αιώνα, όταν ο Ναπολέων εισέβαλε στην Ισπανία.... Τότε, οι Ισπανοί επαναστάτες/μαχητές κατά των Γάλλων οργανώνονταν σε ομάδες από μια στρατιωτική επιτροπή, μία Χούντα, και έτσι ο όρος έμεινε με τη σημασία του “στρατιωτικού συνδέσμου”. **Στα ελληνικά δηλώνει τις στρατιωτικές ομάδες που επιχειρούν να καταλάβουν παράνομα την εξουσία, αν και χρησιμοποιείται, κυρίως, για τη Δικτατορία των Συνταγματαρχών (1967), επειδή με αυτό τον όρο χαρακτήρισαν το συγκεκριμένο πραξικόπημα οι ραδιοφωνικοί σταθμοί του BBC και Deutsche Welle.**

Οι πρωτεργάτες του πραξικοπήματος του 1967

Αποφασίσαμεν και διατάσσομεν: Απαγορεύονται καθ' άπασαν την Επικράτειαν και καθ' οιονδήποτε τρόπον η μετάδοσις ή εκτέλεσις μουσικής και ασμάτων του κομμουνιστού Μίκη Θεοδωράκη, τα οποία, εκτός των άλλων, αποτελούν και μέσον συνδέσμου μεταξύ των κομμουνιστών. Οι παραβάται θα παραπέμπονται εις τα έκτακτα στρατοδικεία».

ΤΑ ΔΥΟ ΠΟΥΛΙΑ ΑΔΕΛΦΩΜΕΝΑ

Είναι συμπτωματικό τὸ γεγονός, ὅτι ὁ φοῖνιξ τῆς Ἑβραι-
ομασωνίας, σύμβολον τῆς Μασωνικῆς σφραγίδος τῆς Με-
γάλης στοᾶς τῆς Ἑλλάδος ἐπεβλήθη σάν ἐθνόσημο κατὰ
τὴν περίοδο τῆς δικτατορίας;

Μέσα σ' αυτό το πικρό «τώρα», μέσα σ' αυτό το παρόν, όπου χώρος και άνθρωποι όχι μόνο έχουν αλλάξει, αλλά και η μεταξύ τους σχέση έχει διαφοροποιηθεί ως το σημείο της αλλοτρίωσης, η μελαγχολία των μεγάλων, των αλλοτινών παιδιών που ωρίμασαν, εντείνεται και από ένα επιπρόσθετο στοιχείο:

Καθώς θυμούνται τα λόγια του πατέρα «εσύ θα γνωρίσεις καλύτερες μέρες», πράγμα που δεν έγινε, το στοιχείο της διάψευσης υπεισέρχεται στο ποίημα. Το «δεν έχει σημασία» προσδίνει και μια πικρή ειρωνεία, γιατί ασφαλώς και έχει σημασία το να έρθουν οι καλύτερες μέρες.

Η ειρωνεία μεγαλώνει ακόμα περισσότερο, καθώς οι ίδιοι, που διαψεύστηκαν, θα εξακολουθούν να λένε τα ίδια στα δικά τους παιδιά εναποθέτοντας τις ελπίδες τους σε ένα μακρινό, απροσδιόριστο μέλλον.

Η διάψευση δεν αφορά μόνο το «τώρα», την παρούσα γενιά, τη γενιά του ποιητή. Πάει και προς τα πίσω. Για να λέει ο πατέρας «εσύ θα γνωρίσεις καλύτερες μέρες», σημαίνει πως ούτε ο πατέρας είχε γνωρίσει τις καλύτερες μέρες στις οποίες είχε ελπίσει.

Ποια ήταν η γενιά του πατέρα;

Είναι οι γενιές που έζησαν τους Βαλκανικούς πολέμους, τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, τον Εθνικό διχασμό, τη Μικρασιατική Καταστροφή, την προσφυγιά, δικτατορίες, τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο, τον Εμφύλιο....

Η μετανάστευση

Γερμανία: Ελληνίδα μετανάστρια με τα δυο παιδιά της, στην αποβάθρα της ελπίδας για μια καλύτερη ζωή. Βλέμμα επιφυλακτικό, χέρια καχύποπτα, η χάρτινη βαλίτσα με το σχοινί και με τα λιγοστά υπάρχοντα... Η μοίρα των έτσι κι αλλιώς ηττημένων.

Μπορεί να ελπίζει σε

«καλύτερες μέρες;»

Ο Μ. Αναγνωστάκης μιλά για το πολιτικό όραμα για το οποίο και αγωνίστηκε.

Μιλά για το όραμα ενός κόσμου ειρηνικού, του κόσμου της κοινωνικής δικαιοσύνης, της παγκόσμιας αλληλεγγύης και συναδέλφωσης.

Στο ποίημα **«Χάρης»**
1944 από τη συλλογή
«Εποχές»,
διαβάζουμε:

*Ήμασταν όλοι μαζί
και ξεδιπλώναμε
ακούραστα
τις ώρες μας.*

*Τραγουδούσαμε
σιγά για τις μέρες
που θα 'ρχόντανε
φορτωμένες
πολύχρωμα
οράματα.*

Τι σημαίνουν οι στίχοι;

*Ελπίζοντας πάντοτε πως κάποτε θα σταματήσει η αλυσίδα.
Ίσως στα παιδιά των παιδιών τους ή στα παιδιά των παιδιών
των παιδιών τους.*

Υποβάλλουν ένα διφορούμενο συναίσθημα. Από τη μια είναι η **ελπίδα**, όπως ρητά δηλώνεται, πως κάποτε θα σταματήσει το κακό. πως κάποτε θα 'ρθουν οι καλύτερες μέρες. Ταυτόχρονα, όμως, αφήνεται να υπεισέλθει η **αμφιβολία** για το αν αυτό θα γίνει, κάποτε. Ο Αναγνωστάκης το μεταθέτει σ' ένα απροσδιόριστο μέλλον, αφού, όπως λέει αλλού, **«κανένας πόλεμος δεν τέλειωσε ποτέ»**.

Επαναφορά στο παρόν

Ο ποιητής επανέρχεται στο παρόν, μας τοποθετεί και πάλι στην οδό Αιγύπτου και επαναλαμβάνει τα χτίρια που περισσότερο τη χαρακτηρίζουν:

**Τράπεζα συναλλαγών, Τουριστικά Γραφεία,
Πρακτορεία Μεταναστεύσεως.**

Τώρα, όμως, με την επανάληψη σε διάφορα πρόσωπα των δύο ρημάτων «συναλλάσσονται» και «μεταναστεύω». **Γιατί;**

Δηλώνεται ο νέος τρόπος ζωής .

Είναι μια ζωή **συναλλαγής, τουριστικοποίησης και μετανάστευσης**. Και οι τρεις έννοιες είναι φορτισμένες αρνητικά. Ο κόσμος της συναλλαγής είναι ταυτόχρονα ο κόσμος της εμπορευματοποίησης των πάντων.

Ανακαλεί στη σκέψη ανέντιμες συναλλαγές, συμβιβασμούς, αγοραπωλησίες, πολύ πιο πέρα από τις οικονομικές δραστηριότητες, συμβιβασμούς και συναλλαγές σε πολιτικό ή εθνικό επίπεδο.

Ο τουρισμός και η μετανάστευση είναι εξίσου δηλωτικά μιας υποβάθμισης της ζωής, μιας έκπτωσης εθνικής, μιας ταπείνωσης.

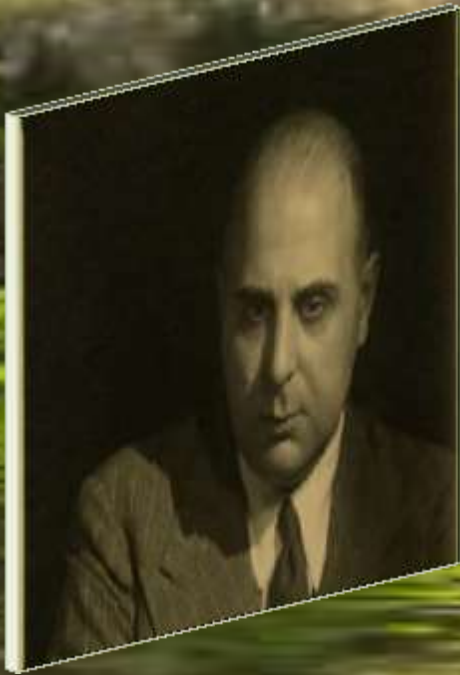
Ο Αναγνωστάκης σκιαγραφεί την κοινωνία του καταναλωτισμού, την κοινωνία στην οποία υπάρχει μια επίφαση ευημερίας, ενώ υποκρύπτεται η έκπτωση των αξιών, το ξεπούλημα των πάντων για το κέρδος, η αλλοτρίωση.

Όλη την πίκρα, την αγανάκτηση, τη διαμαρτυρία του ο ποιητής συνοψίζει με ένα στίχο, δάνειο από τον Γ. Σεφέρη: **«Όπου και να ταξιδέψω η Ελλάδα με πληγώνει».**

Κατά τον Δ. Μαρωνίτη, πιθανόν να είναι και έκφραση δυσφορίας του Αναγνωστάκη, αν το **«ταξιδέψω»** συνδυαστεί με το προηγούμενο **«μεταναστεύω»**, για τη μετανάστευση πολλών πολιτικών και άλλων πολιτών κατά τη διάρκεια της δικτατορίας.

**«Η Ελλάδα με τα ωραία νησιά, τα
ωραία γραφεία, τις ωραίες
εκκλησιές»**

**Τα «ωραία νησιά» = Τόποι εξορίας των
αντιχουντικών**

Τα «ωραία γραφεία» είναι τα γραφεία της συναλλαγής και της μετανάστευσης αλλά και τα γραφεία της στυγνής δικτατορίας.

Η **ηγεσία της εκκλησίας** υπήρξε σταθερός βραχίονας επιβολής της αντιδραστικής πολιτικής του μετεμφυλιακού κράτους. Το επιστέγασμα της κοσμικής «μαυρίλας» που εκπροσωπούσε ήταν η στάση της κατά την περίοδο της χούντας. Ο μητροπολίτης Θεσσαλονίκης «θα αφήσει εποχή», με την περίφημη προσφώνησή του στη Δέσποινα Παπαδοπούλου, τη γυναίκα του δικτάτορα, που την παρομοίαζε με την Παναγία.

«Η Ελλάς των Ελλήνων» αποτελεί μέρος του συνθήματος της δικτατορίας, που μαζί με τον Φοίνικα υπήρξαν τα εμβλήματα τα δηλωτικά του ψευτο-ιδεολογικού προσανατολισμού της. Στην περίπτωση αυτή ο τελευταίος στίχος πρέπει να ιδωθεί στη συνάφειά του με το μ.Χ. του τίτλου, οπότε έχομε την αρχή και στο τέλος του ποιήματος στην υπηρεσία, που εξέφρασε το *«Ελλάς Ελλήνων Χριστιανών»*. Πρόκειται για θαυμάσιο ποιητικό εύρημα που επιτρέπει να αισθανόμαστε ότι σε όλη την ανάγνωση του ποιήματος λανθάνει ως επένδυση του ακροάματος το *«Ελλάς Ελλήνων Χριστιανών»*, το οποίο σχηματίζοντας κύκλο ανοίγει και κλείνει το ποίημα δηλώνοντας πως σημαίνοντα και σημαινόμενα κινούνται από το σύνθημα και το υπηρετούν: έτσι μαρτυρείται η υποκρισία που είχε την ευκαιρία να καταγγείλει απορώντας ο Γιώργος Σεφέρης με το στιχούργημα:

Από βλακεία

**Ελλάς, πυρ! Ελλήνων, πυρ! Χριστιανών, πυρ!
Τρεις λέξεις νεκρές. Γιατί τις σκοτώσατε;**

Αυτή λοιπόν είναι η Ελλάδα που πληγώνει τον ποιητή. Με μια χαρακτηριστική φράση της δικτατορίας «Η Ελλάς των Ελλήνων» κατά παράλειψη της λέξης «Χριστιανών», ο Αναγνωστάκης συνοψίζει την πίκρα, την αγανάκτηση, τη διαμαρτυρία του, ενώ ταυτόχρονα καταγγέλλει ως πνευματικός άνθρωπος, το κατόντημα της Ελλάδας κάτω από το δικτατορικό καθεστώς. Η οδός Αιγύπτου απ' την οποία ξεκίνησε το ποίημά του έχει διευρυνθεί, είναι ολόκληρη η χώρα κάτω από τη βάναυση πολιτική της χούντας.

Τεχνική του ποιήματος

- Το νόημα και η τεχνική συνδέονται στενά.
- Κυριαρχεί ο ρυθμός της καθημερινής κουβέντας, ελάχιστες είναι οι ασυνήθιστες λέξεις, ενώ απουσιάζουν οι παρομοιώσεις ή άλλα στοιχεία που στολίζουν τον λόγο.
- Ο στίχος είναι λιτός. Δεν υπάρχει μέτρο και ομοιοκαταληξία, παρά μόνο ένας εσωτερικός ρυθμός που δραματοποιεί ανάγλυφα την κατάσταση στην Ελλάδα του 1969 μ.Χ.
- Ο ποιητής μιμείται το καβαφικό ύφος, ενυπάρχει μια διάχυτη ειρωνεία, σαρκασμός, αγανάκτηση και οργή για την κατάσταση που επικρατεί.
- Ο λόγος είναι σαφής, απλός, ειλικρινής και διατυπωμένος με παρρησία.

Άλλες επισημάνσεις:

- «**Οδός Αιγύπτου – πρώτη πάροδος δεξιά**»: Συνεκδοχή, όπου το μέρος λειτουργεί αντί του όλου και καλύπτει την Ελλάδα με τη σταθερά δεξιά απόκλιση.
- Η λέξη «**συναλλαγή**» στο μέγαρο της Τράπεζας παραπέμπει: στην εμπορευματοποίηση της ζωής, στις ιδεολογικές συναλλαγές (συμβιβασμοί και προδοσίες), στην εκμετάλλευση και στην απάτη.
- Το ρήμα «**υψώνεται**» σημαίνει κυριαρχεί, δεσπάζει και συνάμα εξουδετερώνει τον ελεύθερο χώρο.
- Ο ευθύς λόγος (**που ξέρατε, που λέγαμε**) εισάγει τον αναγνώστη στο κείμενο για να το ζήσει σαν Ιστορία.
- «**Καλύτερες μέρες**»: Παραλλαγή του μύθου του Ησιόδου για την παρακμή της ανθρωπότητας. Στον μύθο η χρυσή εποχή είναι τοποθετημένη στο παρελθόν, ενώ στο ποίημα τοποθετείται στο μέλλον.
- Η λέξη «**μάθημα**» απομυθοποιεί τα όνειρα του πατέρα. Το «καλύτερο μέλλον» είναι ένα «**μάθημα**» που επαναλαμβάνουμε, κρατώντας την ελπίδα ζωντανή.

Παράλληλα Κείμενα

Στο μεταξύ η Ελλάδα ταξιδεύει ολοένα
ταξιδεύει

*Κι αν «ορώμεν ανθούν πέλαγος Αιγαίον
νεκροίς»*

*είναι εκείνοι που θέλησαν να πιάσουν το
μεγάλο καράβι*

*εκείνοι που βαρέθηκαν να περιμένουν τα
καράβια που δεν μπορούν πια να κινήσουν
την ΕΛΣΗ τη ΣΑΜΟΘΡΑΚΗ τον ΑΜΒΡΑΚΙΚΟ.*

*Σφυρίζουν τα καράβια τώρα που βραδιάζει
στον Πειραιά*

*σφυρίζουν ολοένα σφυρίζουν μα δεν κουνιέται
κανένας αργάτης*

*καμιά αλυσίδα δεν έλαμψε βρεμένη στο στερνό
φως που βασιλεύει*

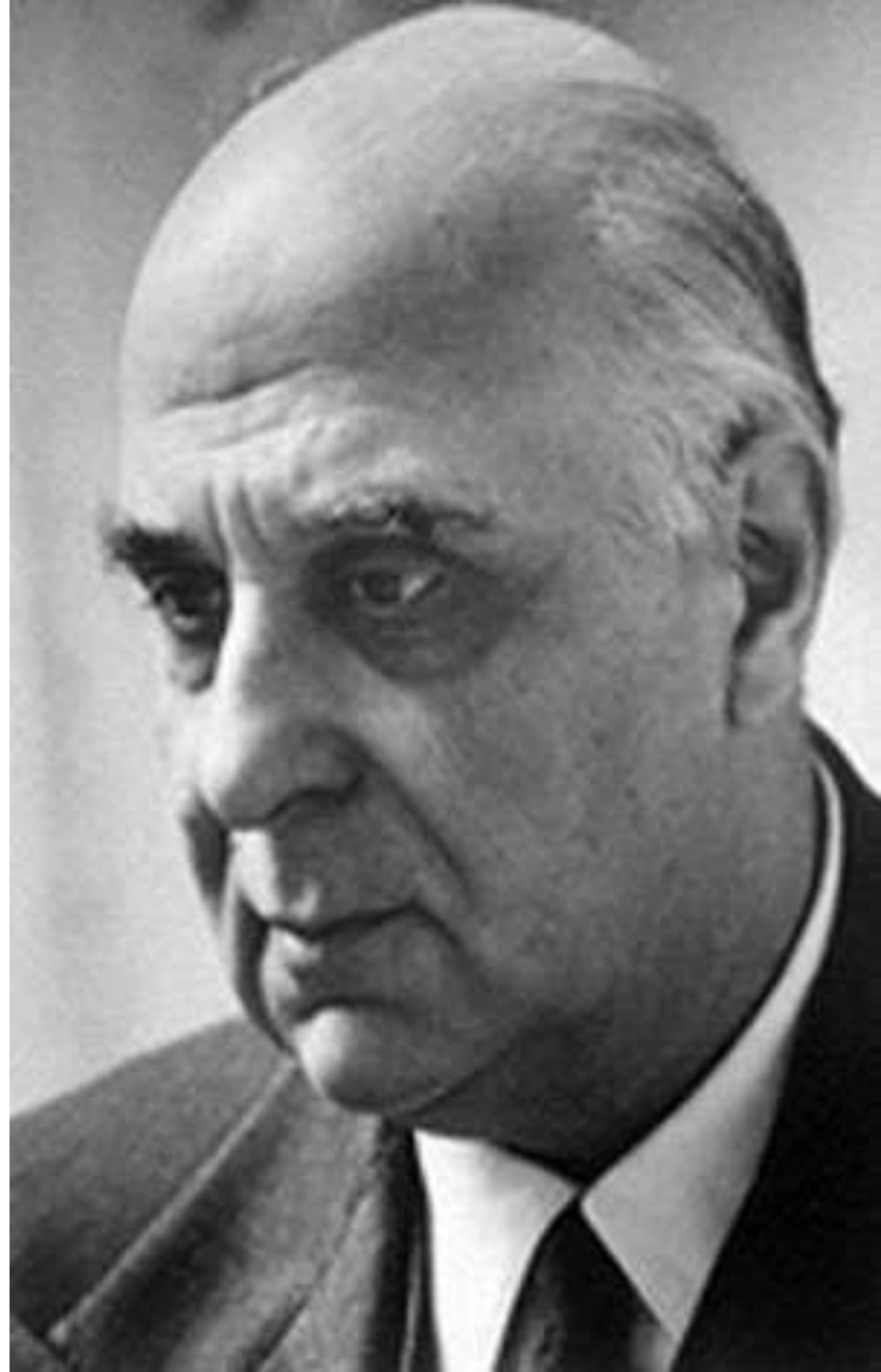
*ο καπετάνιος μένει μαρμαρωμένος μες στ'
άσπρα και στα χρυσά.*

*Όπου και να ταξιδέψω η Ελλάδα με πληγώνει
παραπετάσματα βουνών αρχιπέλαγα γυμνοί
γρανίτες...*

το καράβι που ταξιδεύει το λένε - ΑΓΩΝΙΑ 937

Γ. Σεφέρης, Ποιήματα (Με τον τρόπο του
Γ.Σ.), Ίκαρος, Αθήνα 1979, σσ. 99-101

Ποια στάση ζωής ακολουθούν στο ποίημα του Γ. Σεφέρη «εκείνοι που θέλησαν να πιάσουν το μεγάλο καράβι»; Να τη συγκρίνετε με τη στάση που ακολουθούν οι άνθρωποι στο ποίημα «Θεσσαλονίκη, Μέρες του 1969 μ.Χ.» του Μ. Αναγνωστάκη.

Πώς συνδέεται θεματικά το πιο πάνω ποίημα του Γ. Σεφέρη με αυτό του Αναγνωστάκη;

Το σπίτι κοντά στη θάλασσα

**Τα σπίτια που είχα μου τα πήραν.
Έτυχε να 'ναι τα χρόνια δίσεχτα
πολέμοι χαλασμοί ξενιτεμοί
κάποτε ο κυνηγός βρίσκει τα
διαβατάρικα πουλιά
κάποτε δεν τα βρίσκει το κυνήγι
ήταν καλό στα χρόνια μου, πήραν
πολλούς τα σκάγια
οι άλλοι γυρίζουν ή
τρελαίνονται στα καταφύγια.**

.....

Ο Γιώργος Σεφέρης στο σπίτι όπου γεννήθηκε, στα Βουρλά της Σμύρνης.

Κλείτος Κύρου, "Κραυγή δέκατη πέμπτη" (από τη συλλογή "Κραυγές της νύχτας")

Μιλώ με σπασμένη φωνή δεν εκλιπαρώ
Τον οίκτο σας μέσα μου μιλούν χιλιάδες στόματα
Που κάποτε φώναζαν οργισμένα στον ήλιο
Μια γενιά που έψελνε τα δικαιώματά της
Κουνώντας λάβαρα πανηγυριού σειώντας σπαθιά
Γράφοντας στίχους εξαίσιους μιας πρώτης νεότητας
Ποτίζοντας τα σπαρτά με περίσσιο αίμα
Μικρά παιδιά που αφέθηκαν στο έλεος τ' ουρανού
Η γενιά μου ήταν μια αστραπή που πνίγηκε
Η βροντή της η γενιά μου καταδιώχτηκε
Σα ληστής σύρθηκε στο συρματοπλέγμα
Μοίρασε σαν αντίδωρο τη ζωή και το θάνατο.

.....

**Ποιους συσχετισμούς μπορείτε να κάνετε στα ποιήματα του Κλ. Κύρου
και στη Θεσσαλονίκη του Μ. Αναγνωστάκη;**

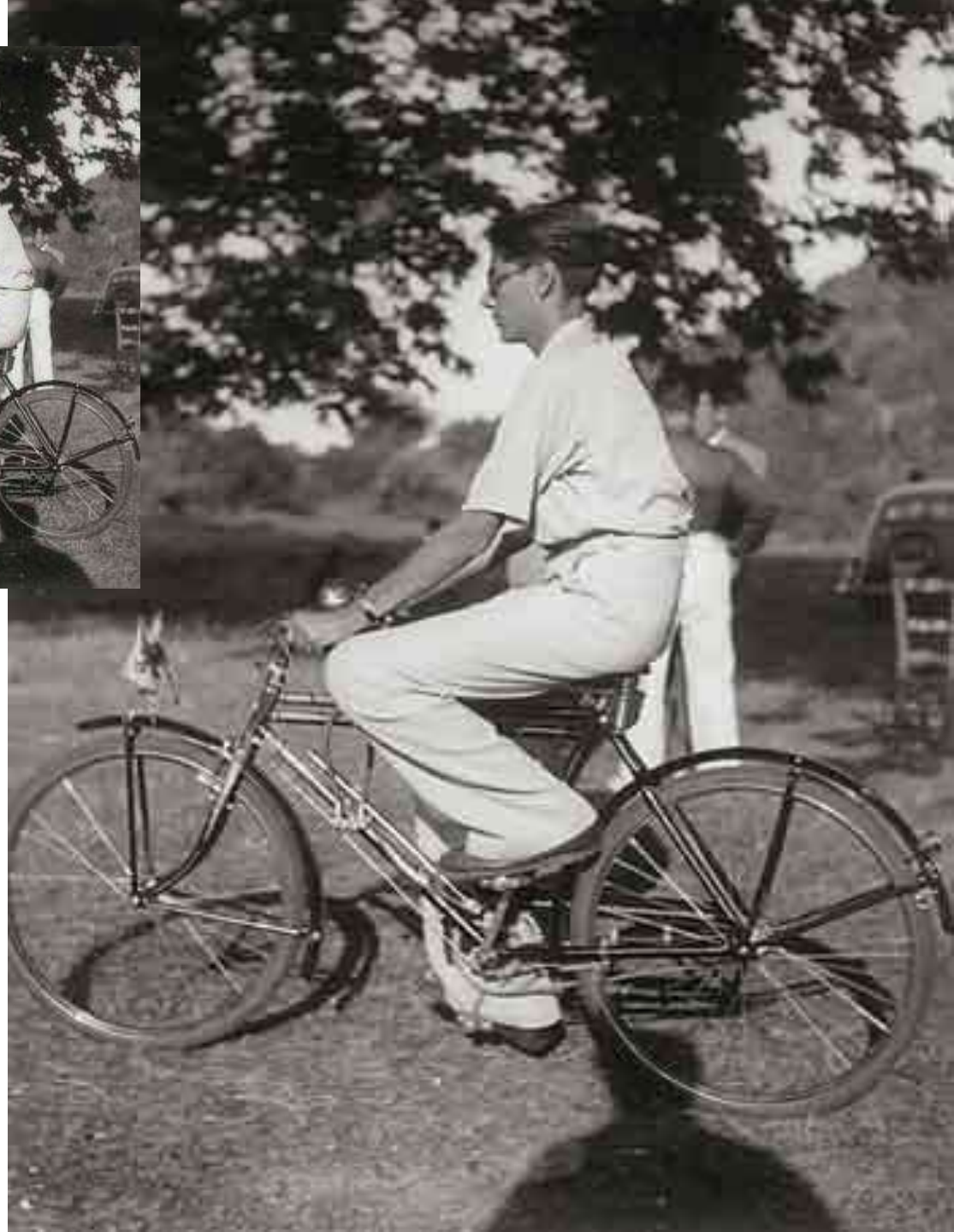
Μανόλης Αναγνωστάκης 1925-2005

*Στη Θεσσαλονίκη. Χρονολογία άγνωστη, ίσως
αρχές του '50 (αρχείο Γ. Ζεβελάκη).*

Ασκήσεις ισορροπίας, σαν σε πατίνι ή κρεμασμένος στη σκαλοναρία. Στο παράθυρο του αυτοκινήτου, η μητέρα του υποκλίνεται ελαφρά στον φακό· δίπλα της, ο ξάδελφός του Γιάννης Κασιμάτης

**Ποδηλατώντας στις
εξοχές της
Θεσσαλονίκης. Σε μια
οικογενειακή εκδρομή,
λίγο πριν από τον Β΄
Παγκόσμιο Πόλεμο.
(αρχείο Γ. Ζεβελάκη).**

«Άκουγα πάλι τη φωνή σου όταν γυρνούσα χθες / από το πληκτικό νοσοκομείο / Ανάμεσα στα βρώμικα πανιά και στα νερά τα μουχλιασμένα / Πλήθος ενέδρες της ζωής παραμονεύουν την πτώση σου» («Σκυφτοί περάσανε...»). Πίσω από τη φωτογραφία: «Ιωάννινα, 10 Νοεμβρίου 1954.» (αρχείο Γ. Ζεβελάκη).

Μανόλης Αναγνωστάκης

Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη όπου σπούδασε Ιατρική. Κατά τη διάρκεια της Κατοχής συμμετείχε στην ΕΠΟΝ. Κατά τη διετία 1943-1944 ήταν αρχισυντάκτης του περιοδικού *Ξεκίνημα*, που ανήκε στον εκπολιτιστικό όμιλο του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Είχε έντονη πολιτική δράση στο φοιτητικό κίνημα, για την οποία φυλακίστηκε το 1948, ενώ το 1949 καταδικάστηκε σε θάνατο από έκτακτο στρατοδικείο. Βγήκε από τη φυλακή με την γενική αμνηστία το 1951. Την περίοδο 1955-1956 ειδικεύτηκε ως ακτινολόγος στη Βιέννη και κατόπιν άσκησε το επάγγελμα του ακτινολόγου για ένα διάστημα στη Θεσσαλονίκη, ενώ το 1978 εγκαταστάθηκε στην Αθήνα. Δημοσίευσε κείμενά του για πρώτη φορά στο περιοδικό *Πειραιικά Γράμματα* (1942) και αργότερα στο φοιτητικό περιοδικό *Ξεκίνημα* (1944), του οποίου υπήρξε και αρχισυντάκτης για μία περίοδο. Ποιήματά του, καθώς και κριτικές δημοσιεύτηκαν αργότερα σε αρκετά περιοδικά. Την περίοδο 1959-1961 εξέδωσε το περιοδικό *Κριτική*, ενώ υπήρξε μέλος της εκδοτικής ομάδας των *Δεκαοκτώ κειμένων* (1970), των *Νέων Κειμένων* και του περιοδικού *Η Συνέχεια* (1973). Το 1986 του απονεμήθηκε το Κρατικό Βραβείο Ποίησης, ενώ το 1997 ανακηρύχθηκε επίτιμος διδάκτωρ του Πανεπιστημίου της Θεσσαλονίκης.